

**การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด
จังหวัดสมุทรสงคราม**
**Knowledge Management of Local Wisdom for
Community – Based Tourism in Don- Hoy- Lot Wetlands,
Samut Songkhram Province**

นพวิชญ์ บุญมี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโก ดร.ไพบุลย์ อ่อนมั่ง
และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรินทน์ จามนิยม
คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้นั้นในชุมชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม และสร้างกระบวนการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ตลอดจนศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยในลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้แนวคิดวิธีการวิจัยแบบศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies Approach) และใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดการกระบวนการจัดการความรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อไม่ให้ความรู้ภูมิปัญญาดังกล่าวสูญหายไปจากชุมชน และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลจากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความรู้ภูมิปัญญาที่ชาวชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ใช้ในการดำรงชีวิตอยู่กับระบบนิเวศธรรมชาติในพื้นที่มาตั้งแต่ครั้งอดีตเป็นความรู้ที่เกิดจากการ สังเกต เรียนรู้ และเข้าใจระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ หล่อหลอมเป็นวิถีอาชีพต่างๆ เช่น ประมงพื้นบ้าน เก็บหอยในดอนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นาเกลือ สวนมะพร้าว เป็นต้น จากการจัดการกระบวนการจัดการความรู้ร่วมกับชุมชน และถอดบทเรียนจากกระบวนการวิจัย เสนอว่า แนวทางที่จะสืบสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีคุณค่า จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้โดยการค้นหาและ รวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำเป็นตำราความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรูปของเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ สื่อออนไลน์ ตลอดจน สร้างพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์เรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด เพื่อถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนในพื้นที่ และ เชื่อมโยงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

แต่ละกลุ่มอาชีพเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา รวมถึงกำหนดปฏิทินท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับฤดูกาล และระบบระเบียบของธรรมชาติ

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The research Knowledge management of local wisdom for community – based tourism in Don Hoy Lot wetlands. Samut Songkhram province. The objective to study the wisdom of the people in the community who live in Don Hoy Lot wetlands, Samut Songkhram. Create process of knowledge management. The involvement of communities in the wetlands Don Hoy Lot. As well as studying ways to those used in local community activities. The methodology of the research on qualitative research. Under the concepts of Case Studies Approach methods and action research (Action Research) by the knowledge management process with the community.

The findings conclude that. The wisdom of the Don Hoy Lot wetlands community. Used to live in areas with natural ecosystems come from times past. It is learned that due to the learning and understanding of ecology and natural resources. the knowledge management process with the community. And lessons learned from the research suggests ways to preserve indigenous knowledge are not lost. And can be utilized in community activities can be very valuable. Require Knowledge of local wisdom texts prepared local knowledge. In the papers Media's Electronics and online media, as well as a museum or learning center. Local wetland Don Hoy Lot. To transfer knowledge to the youth in the area and the associated local knowledge of each professional group is the path of wisdom. The tour schedule in accordance with the seasons. And regulation of nature

Keyword : Knowledge management, local wisdom, Don Hoy Lot wetlands, community –based tourism.

บทนำ

“ดอนหอยหลอด” เป็นหนึ่งในพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศ โดยจัดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเล มีเนื้อที่ 546,875 ไร่ ทั้งพื้นที่ที่อยู่บนบกและในทะเล ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลบางจะเกร็ง ตำบลแหลมใหญ่ ตำบลบางแก้ว และตำบลคลองโคน

อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำและตะกอนน้ำทะเลบริเวณปากแม่น้ำกลอง ดอนหอยหลอดจึงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเลที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่หายากประเภทหนึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของหอยหลอด และหอยอีกหลายชนิด เช่น หอยแครง และหอยสองฝา

อื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีชื่อเสียง และสร้างรายได้ให้กับชุมชน และนอกจากนั้นดอน หอยหลอดยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นแหล่ง ศึกษาทางนิเวศวิทยาที่มีสภาพสมบูรณ์แห่งหนึ่ง โดย ถูกจัดให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำลำดับที่ 3 ของประเทศไทย และลำดับที่ 1099 ในทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความ สำคัญระหว่างประเทศ

ระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ไม่เพียงเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เท่านั้น หากแต่ยังมี ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนในการอยู่ ร่วมและพึ่งพาธรรมชาติ ที่ผ่านการสั่งสมและ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เฉพาะถิ่น เกิดความสัมพันธ์แบบที่เรียกว่า “นิเวศ วัฒนธรรม” คือวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ก่อเกิดขึ้น จากระบบนิเวศเฉพาะนั่นเอง (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2548)

ในรอบ 10 กว่าปีที่ผ่านมา พื้นที่ชุ่มน้ำ ดอนหอยหลอด ถูกพัฒนาเป็น “แหล่งท่องเที่ยว” ชาวชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด จังหวัด สมุทรสงคราม ต่างนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน มาใช้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อรองรับการขยายตัว อย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

ภูมิปัญญาเหล่านี้แม้จะได้รับความนิยมจาก นักท่องเที่ยว แต่กลับเป็นภูมิปัญญาความรู้ที่ถูกอนุรักษ์ และสืบทอดไว้อย่างไม่เป็นระบบมากนัก นักท่องเที่ยว เพียงได้พบเห็นแค่ภาพบรรยากาศ และสัมผัสรสชาติ แต่ยังไม่รู้ถึงกระบวนการคิด ที่มา และความสำคัญ ของความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้น จึงไม่สามารถสัมผัส ชื่นชม และเรียนรู้คุณค่าของภูมิปัญญาชุมชนเหล่านั้น ได้อย่างเข้าใจ

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้ หลายเรื่อง กลับเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge)

ที่ยังไม่ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ กล่าวคือ ไม่มี การค้นคว้าและพัฒนาความรู้เดิม ไม่มีการจัดเก็บ รวบรวมและการจัดทำฐานเป็นข้อมูล ไม่มีการถ่ายทอด และเผยแพร่ และไม่สามารถบูรณาการความรู้เหล่านี้ มาใช้ในการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ที่สำคัญความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้กลับสูญหายไป พร้อมกับลมหายใจของเจ้าของความรู้ ส่งผลให้ กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนที่อาศัยความรู้ภูมิปัญญา และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นทรัพยากร ท่องเที่ยวของชุมชน จำต้องหยุดและยกเลิกกิจกรรม ท่องเที่ยวดังกล่าวไปเนื่องจากเจ้าของความรู้เสียชีวิต หรือไม่ได้อยู่ในชุมชนแล้ว บางแห่งเหลือเพียงวัตถุ หรือสิ่งของทิ้งไว้เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณค่าของ ภูมิปัญญาชุมชน

ดังนั้นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะ อนุรักษ์สืบสานความรู้ ท้องถิ่นเหล่านี้ไว้ให้เป็นมรดกทางปัญญาของชุมชน ท้องถิ่นและของชาติ โดยการรวบรวมข้อมูลเพื่อหา แนวทางจัดทำเป็นตำราภูมิปัญญาชุมชน เป็นห้องเรียน และเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตให้ลูกหลานในชุมชน ให้ คนในชาติได้ภาคภูมิใจ ตลอดจนสามารถบูรณาการ ความรู้ท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวโดย ชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดได้อย่างมีคุณค่า และยั่งยืน และสามารถเป็นต้นแบบเป็นแนวทาง ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการที่จะใช้ความรู้ภูมิปัญญาและ วิถีดำเนินชีวิตของชุมชนมาใช้เป็นทรัพยากรทาง การท่องเที่ยว และใช้ในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว โดยชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอน

หอยหลอด

2. เพื่อสร้างกระบวนการจัดการความรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม

การทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการหาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้า และศึกษาแนวคิด จากเอกสารทางราชการ บทความวิชาการ เพื่อค้นหาเครื่องมือ และศึกษา เรียนรู้ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งเรื่องของวิถีคิด วิธีการกระบวนการ ได้แก่

1. แนวคิดและความสำคัญของการจัดการความรู้

กลุ่มนักวิชาการในสำนักงานจัดการความรู้ ซึ่งได้เสนอแนวคิดไว้ว่า โลกยุคหลังโลกาภิวัตน์เป็นยุคของเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge based Economy) ดังนั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืน จึงควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการจัดการความรู้ (Nonaka,kujiro and Takeuchi, Hirotaka, 2000) ซึ่งมี ได้กำหนดกระบวนการจัดการความรู้ว่ามี 4 ขั้นตอนหลัก อันประกอบไปด้วยการสร้างความรู้ (Knowledge Creation)การจัดเก็บองค์ความรู้ (Knowledge storage/retrieval) การถ่ายทอด

ความรู้ (Knowledge transfer) และการนำความรู้ไปใช้งาน (Knowledge application) (Peutland, 1995)

ทูน่าโมเดล (TUNA Model) เป็นแนวคิด และวิธีการจัดการความรู้ที่นำเสนอขึ้นโดย สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ทูน่าโมเดลถูกประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลาย เป็นหลักการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ ในการจัดการความรู้ที่ลึกซึ้งมากขึ้น การทำ KM ให้ประสบความสำเร็จ จะต้องเริ่มต้นที่ห้วปลา หรือ KV (Knowledge Vision) ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมาย วิสัยทัศน์ ทุกคนเรียนรู้ว่าจะจัดการความรู้ไปทำไม เพื่ออะไร ส่วนตัวปลา หรือ KS (Knowledge Sharing) เป็นหัวใจในการจัดการความรู้ อันเป็นเทคนิควิธีเฉพาะที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดภาพของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็น ธรรมชาติและมีความสุข ส่วนหางปลา หรือ KA เราถือว่าเป็นขุมความรู้ (Knowledge Asset) เป็นคลังความรู้ที่เก็บความรู้จากการแลกเปลี่ยน

ทูน่าโมเดลจึงสอดคล้องกับกระบวนการวิจัย เรื่องของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นการรวบรวมความรู้ของแต่ละชุมชนโดยมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในการจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน และใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างชุมชน

2. นิยามและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงองค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยมีการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และให้มีลักษณะเป็นความรู้ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง (วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร, 2542) เช่นเดียวกับคนไทยที่มีองค์

ความรู้อันแสดงถึงความสามารถและทักษะของ
คนไทย เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สมดุล
กับสภาพแวดล้อมของประเทศและเหมาะสมกับ
ยุคสมัย (รุ่ง แก้วแดง, 2543)

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่อง
เกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ระเบียบ แบบแผน ความเชื่อ
และพฤติกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับ
คน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือ
ธรรมชาติ เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ
การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอดของบุคคล
ชุมชนและสังคม

3. แนวคิดและหลักสำคัญของการท่องเที่ยว โดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community -
Based Tourism - CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึง
ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่ง
กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน
และชุมชนมีบทบาทในการเป็นเจ้าของมีสิทธิในการ
จัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน
ตลอดจนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างควม
ภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาใน
การจัดการทรัพยากร สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว
ให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ([https://thai-
communitybasedtourismnetwork.wordpress.
com/cbt/concept/](https://thai-communitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/concept/))

4. แนวคิดและทฤษฎีวิจัยเชิงคุณภาพที่ สอดคล้องกับวิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่

4.1 แนวคิดการวิจัยแบบกรณีศึกษา
(Case study Approach) ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งการ
ศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แต่หัวใจสำคัญของการ
ศึกษาเฉพาะกรณีอยู่ที่การศึกษาให้ได้ทั้งแนว

กว้าง และแนวลึกของกรณีที่เลือกมาศึกษานั้นๆ ใน
ทางปฏิบัติก็คือการใช้ข้อมูลหลายชนิดจากหลายแหล่ง
ด้วยวิธีการหลายแบบในงานวิจัยเรื่องเดียวกัน (Stake,
1995) จากแนวคิดของ Stake ผู้วิจัยใช้แนวคิดการ
วิจัยแบบกรณีศึกษา มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการ
ดำเนินโครงการวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน ในพื้นที่ชุมชนน้ำดอน
หอยหลอด

4.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action
Research) ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือกลุ่มบุคคลที่
เกี่ยวข้องมีความสำคัญและมีส่วนร่วมต่อกระบวนการ
ดำเนินการวิจัย และควรใช้วงจรของกระบวนการวิจัย
ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ
(Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อน
ผล (Reflection) เป็นกรอบในการ จะมีลักษณะ
การดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) กระทำซ้ำ
ตามวงจนกว่าจะได้ผลการปฏิบัติการ ซึ่งเรียกว่าวงจร
การวิจัยปฏิบัติการรูปแบบ PAOR (Kemmis &
Mctaggart 1990) เป็นการวิจัยปฏิบัติการที่มีขั้นตอน
ชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้โดยง่ายและมีการ
สะท้อนผลการปฏิบัติค่อนข้างชัดเจน ส่งเสริม
กระบวนการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4.3 เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop)

เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work
Shop) ที่เรียกว่า AIC เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจาก
แนวคิดของสถาบันเอกชนชื่อ Organization for
Development : an International Institute (ODII)
ตั้งขึ้นโดย ทูริด ซาโต้ และวิลเลียม อี สมิธ (Ms. Turid
Sato and Dr. William E. Smith) เป็นเครื่องมือใน
การระดมความคิดเห็นและขั้นตอนที่จะระดมความคิด
และความต้องการไว้ในแผนได้ เปิดโอกาสให้ผู้ร่วม

ระดมความคิดได้มีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้อง และศักยภาพของผู้ที่ระดมความคิดทุกคน (ธนพรรณ ธาณี, 2540) เทคนิค AIC จึงเป็นวิธีการที่รวมพลังปัญญา และพลังสร้างสรรค์ของแต่ละคนเข้ามาเป็นพลังในการพัฒนา โดยดำเนินการตามขั้นตอนเริ่มจาก ขั้นที่ 1 “A” (Appreciation) คือ การทำให้ทุกคนยอมรับ และชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกละแวกการต่อต้าน ทำให้เกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกัน ขั้นที่ 2 “I” (Influence) คือ ช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญ หรือยุทธศาสตร์ ที่จะทำให้บรรลุ “วิสัยทัศน์ร่วม” หรือ “อุดมการณ์ร่วม” ของกลุ่มที่มาประชุม ได้อย่างดีที่สุด และขั้นที่ 3 “C” (Control) คือการนำ “วิธีการสำคัญ” มาเป็นแผนปฏิบัติการ(Action Plan) อย่างละเอียดว่าทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการพัฒนาองค์กร ชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้

วิธีวิจัย

จากการศึกษา ค้นคว้าแนวคิดต่างๆ เพื่อค้นหาเครื่องมือ และแนวทางการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยในครั้งนี้เป็นลักษณะของงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผสานแนวคิดวิธีการวิจัยแบบศึกษาเฉพาะกรณี

(Case Studies Approach) กับวิธีการ วิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดรูปแบบ และกระบวนการทัศน์ในการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อบริบทของชุมชน และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาพื้นที่ และเก็บข้อมูล

ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารวิชาการ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นการศึกษาเพื่อได้ข้อมูลเชิงลึก ประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) จากการเข้าสืบค้นข้อมูลในพื้นที่จริง การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยกลุ่มเป้าหมายที่ให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลเป็นประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย

1. ผู้ใหญ่บ้าน ทุกหมู่ใน 4 ตำบล จำนวน 30 คน
2. นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 4 ชุมชน จำนวน 4 คน
3. กลุ่มตัวแทนอาชีพต่างๆ ที่ทำมาหากินในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด กลุ่มละ 3 คน ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มเก็บหอยในดอน ตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้าน ตัวแทนกลุ่มเพาะเลี้ยงหอย ตัวแทนกลุ่มสวนมะพร้าว และตัวแทนกลุ่มนาเกลือ รวม 15 คน
4. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลละ 1 คน รวม 4 คน
5. นักวิจัยท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด 3 คน โดยมีรูปแบบและแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เป็นลักษณะการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือแบบปลายเปิด (Unstructured or Open – Ended interviews)

2. วิเคราะห์ข้อมูล และศึกษาแนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการดังกล่าวดำเนินการ โดยการจัดสนทนากลุ่ม(Group discussion) โดยการเชิญตัวแทนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย และที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ร่วมถอดรหัสภูมิปัญญารวมทั้งสิ้น 34 คน ได้แก่

1. กลุ่มผู้รู้ (Key-Informant) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน 4 คน นักวิชาการ และนักวิจัยท้องถิ่น 2 คน รวม 6 คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) ได้แก่ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น 8 คน ตัวแทนอาชีพต่างๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด จำนวน 10 คน

3. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป (General Informant) เช่น ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน 4 คน เครือข่ายเยาวชน 4 คน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ ได้ปลัดอำเภอ และนักพัฒนาชุมชน 2 คน

เพื่อร่วมสรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และบันทึกภาคสนามจากการลงพื้นที่เพื่อสำรวจ และค้นคว้าจากสถานการณ์จริง

โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษา (Analysing case study data) จากนั้นดำเนินการโดยอาศัย และการถอดบทเรียนจากกิจกรรมสนทนากลุ่ม โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพคือการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้าที่เน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ นั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

3. กระบวนการการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โดยใช้กรอบแนวคิดจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และวงจร PAOR เป็นกรอบการดำเนินการ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด โดยมีเป้าหมายเพื่อนำใช้ประโยชน์ กับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เริ่มจากการวางแผน (Planning) เพื่อกำหนดแนวทางค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกำหนดกรอบแนวคิดในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนศึกษา รูปแบบและวิธีการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด การปฏิบัติ (Action) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมในชั้นวางแผนมาดำเนินการ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดเก็บความรู้ท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดและกำหนดแนวทางการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน การสังเกต (Observation) สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ โดยอาศัยเครื่องมือการเก็บข้อมูลเข้าช่วยในการบันทึก เช่น แบบบันทึกข้อมูล การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เทปบันทึกเสียง เป็นต้นและการสะท้อนผล (Reflection) สะท้อนปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและย้อนไปสู่กระบวนการวางแผนเพื่อปรับการดำเนินการ จนสามารถดำเนินการได้บรรลุเป้าหมาย

เปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนทั้ง 4 ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการความรู้ ตามแบบ “ทูน้าโมเดล” โดยใช้เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) แบบ AIC มาใช้ในกระบวนการประชุมเพื่อร่วมกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในการจัดการ

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยช่วยกันสะท้อนสภาวะการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็น ในการจะ ค้นหา จัดเก็บ ถ่ายทอดและบูรณาการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนใน พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด

4. อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการ ความรู้

5. สรุปผลดำเนินการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและกระบวนการ จัดการความรู้

1. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนในพื้นที่ ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด

1.1 ภูมิปัญญาเรื่อง น้ำ

ชาวแม่กลองมีความรู้เรื่องน้ำเป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะน้ำทะเลที่เคลื่อนไหวตาม อิทธิพลของดวงจันทร์ รวมถึงชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ใน พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ชาวแม่กลองในอดีตอาศัย การสังเกตปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของน้ำ ตลอดจนเรียนรู้ธรรมชาติของน้ำ จนเกิดเป็นชุด ความรู้ที่ร้อยรวมเอาความเกี่ยวพันระหว่างวิถีคิด ปฏิทินแบบจันทรคติ และระบบการเคลื่อนไหวของ น้ำทะเลเข้าด้วยกัน (สุรจิต ชีรเวทย์, 2551) เป็น องค์ความรู้ชุดใหญ่ที่มีความแม่นยำจนสามารถบอก กิจกรรมอาการของน้ำทะเล หรือสามารถพยากรณ์ไป ข้างหน้าได้และถอยหลังได้เป็นปีๆ เพียงแค่ “รู้คำ” “รู้เดือน” นอกจากนั้นยังสามารถใช้ความรู้ในการ ปลุกสร้างบ้านเรือนถิ่นที่อยู่ที่สามารถรับมือกับ น้ำหลาก น้ำเหนือ สามารถรับมือกับน้ำทะเล น้ำกร่อย น้ำจืด ที่เคลื่อนไหวขึ้น-ลง วันละ 2 ครั้ง (ขึ้น 2 ครั้ง

ลง 2 ครั้ง)

1.2 ภูมิปัญญาเรื่องระบบ “ลม”

ระบบของลมในระบบสากล จะมีลมหลัก ของภูมิภาคอยู่ 2 ลม คือ “ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้” ที่พัดช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม โดยพัด จากทะเลอันดามันและอ่าวเบงกอลฝั่งมหาสมุทร อินเดียขึ้นมา กับ “ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ” ที่พัดในช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายน-เมษายน พัดผ่านแผ่นดินจากไซบีเรียผ่านจีนลงมา (สุรจิต ชีรเวทย์, 2551) แต่ชาวบ้านชายฝั่งทะเล ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ดอนหอยหลอด กลับเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ เรื่องระบบของ”ลม” แตกต่างออกไป โดยเรียนรู้ว่า ทิศทางของลมจะค่อยๆ เคลื่อนเปลี่ยนทิศทางเป็น วงกลมในรอบปี ซึ่งนอกจากเรียนรู้ทิศทาง ยังสังเกต และเรียนรู้ไปถึงปฏิกิริยาของลมแต่ละชนิดเพื่อเป็น ฐานความรู้ในการทำมาหากินและการทำกิจกรรม ต่างๆ เช่น ลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใน เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เป็นช่วงของ “ลมบ่าย ตะเภา” ลมในช่วงเวลานี้เป็นลมที่เหมาะสมกับการ เล่นว่าว ซึ่งคนทั่วไป มักเป็นที่เข้าใจผิดว่าลมที่เหมาะสม กับการเล่นว่าว เป็น “ลมว่าว” ซึ่งจะพัดในช่วงเดือน ตุลาคม-พฤศจิกายน ซึ่ง “ลมพัดหลวง” และ “ลมว่าว” ที่พัดในช่วงดังกล่าว จะมีความรุนแรงมาก แต่ไม่ส่งผล กับการกีดเซาะชายฝั่งของคลื่นเท่าไรนักเนื่องจาก พัดออกทะเล ซึ่งชาวประมงดอนหอยหลอด บอกว่า ทิศทางดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการขับเรือเป็นอย่างมาก จะต้องขับเรือสวนลมในหน้าลมว่าว เป็นต้น

1.3 ภูมิปัญญาเรื่อง “นิเวศทะเล”

ระบบนิเวศ “ทะเล” บริเวณชายฝั่งในเขต พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด มีความสำคัญโดยเป็นทั้ง เส้นทางน้ำ ที่เชื่อมต่อกับแผ่นดิน เส้นทางน้ำสำหรับการคมนาคมชายฝั่ง และเป็นภูมิประเทศที่ซับซ้อน

หลากหลายซึ่งทำให้ทรัพยากรมีความหลากหลายตามไปด้วย ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะทางกายภาพได้ดังนี้

- ร่องน้ำ คือเส้นทางน้ำ ที่ออกทะเลจากคลอง ใช้เป็นเส้นทางสัญจร ของเรือประมงขนาดเล็ก

- ดอน คือบริเวณที่ท้องน้ำมีระดับสูงกว่าบริเวณอื่นและจะไหลพ้นน้ำในช่วงเวลาน้ำลง เกิดจากการทับถมกันของตะกอนที่พัดพามาจากกระแสน้ำแม่กลอง เป็นแหล่งทรัพยากร สำคัญของชาวบ้าน โดยเป็นที่อยู่อาศัย ของหอยชนิดต่างๆ

- โขด มีลักษณะคล้ายดอนแต่มีขนาดเล็กกว่ามากเกิดจากการทับถมของตะกอนจากร่องน้ำที่เชื่อมต่อกับทะเลโดยตรงและเกิดจากการปะทะกันของกระแสน้ำจากร่องน้ำที่ออกจากแม่น้ำแม่กลอง

- ราบ, ลำราบ มีลักษณะคล้ายร่องน้ำแต่ตื้นกว่า ปรากฏเป็นทางน้ำคั่นระหว่างดอน 2 ดอน และเป็นทางน้ำ คั่น ระหว่างโขดกับ ดอน

- อ่าง มีลักษณะเป็นแอ่งกระเพาะบริเวณชายฝั่ง

1.4 ภูมิปัญญาเรื่องการเดินเรือและวิถีชาวประมง

ชาวประมงในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดต้องสังเกตและรู้พฤติกรรมนิสัยของสัตว์ทะเล ต้องรู้ว่าสัตว์ทะเลชนิดไหนอาศัยอยู่บริเวณไหน เช่น หอยแครงอยู่ในหาดเลน หอยหลอดอยู่ในทรายขี้เป็ด เคย อยู่ชายป่าชายเลนที่น้ำหนาไม่เกิน 1 เมตร สังเกตและเรียนรู้ว่า ทำไมสัตว์เหล่านั้นจึงอยู่ที่นั่น สภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร สภาพแวดล้อมแบบไหนที่สัตว์แต่ละชนิดชอบ จากนั้นจึงออกแบบและสร้างเครื่องมือประมงที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและพฤติกรรมของสัตว์เหล่านั้น ต้องอาศัยการดูฟ้า ดูเมฆ ดูลม และคลื่นซึ่งในเรื่องดังกล่าว ชาวประมงต้องใช้

ภูมิความรู้ในการเดินเรือหลายลักษณะประกอบกันไป เช่น “วิ่งล่องคลื่น” คือ วิ่งตามคลื่น หรือ วิ่งตามลม หรือหากวิ่งเรือขวางคลื่นเมื่อไหร่เรือจะถูกดันพลิกคว่ำ จะต้องใช้วิธี วิ่งก้าว คือวิ่งเรือทะแยงสลับฟันปลา ซ้ายที ขวาที เพราะเป็นการ วิ่งทวนลม หรือ วิ่งเฉียง ให้ใบเรือรับลม เป็นต้น

1.5 ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในทะเล

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลของชาวบ้าน เริ่มต้นมาพร้อมกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชน จากกระบวนการกลุ่มที่ได้ร่วมถอดรหัส ภูมิปัญญา ทำให้เราสามารถแบ่งกลุ่มที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรในทะเล ได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก บริเวณชายฝั่ง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเภทอีก คือ

- กลุ่มเก็บหอยบริเวณชายฝั่ง เป็นลักษณะการเก็บหอยด้วยมือ ขอบเขตการ ประกอบอาชีพอยู่บริเวณชายฝั่ง โขด และดอน โดยแต่ละพื้นที่จะมีหอยต่างชนิดกัน ได้แก่ หอยกระปุก อาศัยอยู่บริเวณที่มีพื้นดินปนทราย ไม่ห่างจากฝั่ง และใกล้ร่องน้ำ หอยหลอดจะอยู่บริเวณพื้นที่ดิน เลนปนทราย ส่วนหอยหอยแครงจะอยู่บริเวณที่เป็นดินเลนบริเวณชายป่าชายเลน การเก็บหอยในตอนของแต่ละกลุ่มจะมีเทคนิคแตกต่างกัน เช่นหอยหลอดใช้การหยอดด้วยปูนขาว หอยตลับใช้การคราด หอยกะปุกใช้การรม และหอยแครงใช้มือความเก็บจากดินเลนซึ่งชาวบ้านเรียกการละเลงหอย ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีการเรียนรู้เทคนิคการทำมาหากินจากคนรุ่นก่อนหล่อหลอมเป็นภูมิปัญญาถ่ายทอดมาให้คนรุ่นหลังสืบทอดเพื่อดำรงชีพ

- กลุ่มไล่เคยและกลุ่มทำกะปิเคยตาดำ “เคย” เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง รูปร่างคล้ายกุ้ง

บางที่ก็เรียกว่า “กึ่งเคย” ดำรงชีวิตอยู่ใกล้ผิวทะเล โดยไม่จมลงไป อาจจะอยู่ในน้ำลึกประมาณหน้าแข้ง ถึงระดับหน้าอก ตัวเคยมีขนาดยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร มีเปลือกบางและนิ่ม อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามชายทะเลและลำคลองบริเวณป่าชายเลน ชาวบ้านคลองโคก ใช้ตัวเคยมาทำกะปิซึ่งส่วนมากเป็นเคยดำดำที่มีลักษณะตัวเล็กและนำมาทำกะปิ จะได้กะปิที่เนื้อละเอียดและหอมมากที่สุด ซึ่งชาวบ้านจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “ละวะ” เป็นตาข่าย ไนลอนสีเขียวขนาดตาเบอร์ 20 และล้าไม้ไผ่ยาวประมาณ 4 เมตรสำหรับปักยึดละวะ การดักจับเคยได้มากที่สุดคือช่วงฤดูหนาวเพราะน้ำทะเลจะเค็มถึงชายฝั่ง ได้น้อยที่สุดก็ช่วงหน้าฝนเพราะน้ำฝนจากชายฝั่งจะลงไปเจือปนน้ำทะเลจนจืด

- กลุ่มที่ใช้เครื่องมือขนาดเล็กอื่นๆ ได้แก่ กล้าปลาตุก ลอยอวนปลากระบอก เป็นต้น กลุ่มนี้จะมีขอบเขตการทำประมงอยู่บริเวณชายเลน แนวชายฝั่ง สัตว์น้ำที่ต้องการ คือสัตว์น้ำเฉพาะอย่าง เช่น ปลาตุกทะเล ปลากะพง เป็นต้น

2) กลุ่มอาชีพประมงที่ใช้เรือขนาดเล็ก เป็นกลุ่มหลักที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเล กลุ่มนี้จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองหลักที่เชื่อมต่อกับทะเลโดยตรง ลักษณะการทำประมงและสัตว์น้ำที่ต้องการนั้นหมุนเวียนไปตามฤดูกาล โดยแต่ละหลังคาเรือนจะมีเครื่องมือประมงเกือบทุกชนิด เพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมตามฤดูกาลและสัตว์น้ำที่ต้องการได้แก่ เช่น

- อวน : มีลักษณะเป็นตาข่ายขนาดตาแตกต่างกันตามแต่สัตว์น้ำที่ต้องการ การวางอวนก็มีลักษณะแตกต่างกันโดยหากเป็นการวางอวนกึ่งอวนปูม้า จะต้องวางอยู่กับที่ แต่ถ้าเป็นอวน ปลาทุ อวนปลาทุเลา อวนปลากระบอก อวนปลากัง อวน

ปลาชะรื้น อวนปลากะพง เป็นต้น จะต้อง ตามฝูงปลาหรือแหล่งที่อยู่ของปลา จากนั้นจึงล้อม และยกขึ้น

- เบ็ดราว : มีลักษณะเป็นเบ็ดติดกับเอ็น โดยแต่ละเส้นมีเบ็ดหลายอัน ปลาที่ได้จะเป็นปลาขนาดใหญ่ เช่น ปลากะพง ปลาริวกิว ปลาเก๋า เป็นต้น

- รุน : มีลักษณะเป็นคันไม้ไผ่ 2 อัน มีอวนชิงระหว่างไม้ไผ่ แล้วใช้เรือดันคันรุนให้อยู่ได้น้ำ และเคลื่อนที่ไปข้างหน้า ขอบเขตการรุน อยู่บริเวณชายน้ำ สัตว์น้ำที่ต้องการคือ เคยดำดำ เคยดอกเลา และกึ่งไอ้โกร่ง หากเป็นสัตว์ที่มี ขนาดใหญ่ หรือปลา จะมีช่องให้ว่ายน้ำออกไป เพราะหากติดอวนเข้ามาได้จะยากต่อการคัดแยก

3) กลุ่มเพาะเลี้ยงในทะเล

เป็นการเพาะเลี้ยงหอยแครง และหอยแมลงภูในทะเล ความลึกไม่เกิน 6 เมตร ส่วนใหญ่เป็นของชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 8 ตำบลแหลมใหญ่ โดยใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลัก ปัก เป็นช่วงๆ แล้วใช้เชือกผูกระหว่างเสาเพื่อให้หอยแมลงภูมาเกาะ มีลักษณะเป็นแถววางตัวแนวเหนือ ใต้ นอกจากนั้นส่วนในร่องน้ำตรงกลาง ชาวบ้านจะซื้อลูกหอยกระปุกจากพ่อค้ามาปล่อยเพื่อเป็นรายได้เสริม และกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแครงในพื้นที่ของ ต.คลองโคกซึ่งเป็นกลุ่มเลี้ยงหอยแครงที่ใหญ่ที่สุดของแม่กลอง ซึ่งในอดีตที่นี้หอยแครงเกิดเอง ชาวบ้านก็หาหอยแครงในธรรมชาติเพื่อกินและขายประกอบเป็นอาชีพ เนื่องจากต้องงมจับด้วยมือเพราะเป็นสันดอนดินเลนเวลาน้ำลง ชาวบ้านก็คิดค้นพัฒนาเครื่องมือที่จะช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บหอยในช่วงที่น้ำลง กระดานลื่นเลนเพื่อใช้เก็บหอยจึงเป็นหนึ่งในผลงานจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นชาวคลองโคก ต่อมา มีการ

พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยว
ในชุมชนเช่นการมาลือกระดานเลนเก็บหอย ปลุกป่า
หรือการเที่ยวชมคอกหอยแครงและพักผ่อนใน
กระเตงเลี้ยงหอยแครง เป็นต้น

4) กลุ่มทำโป๊ะปลาทุ ซึ่งโป๊ะเป็นความ
ฉลาดของชาวประมงในการจะจับปลาทุที่เข้ามา
หากินแหล่งตอนที่อุดมสมบูรณ์บริเวณปากอ่าวไทย
ในช่วงปลายน้ำหลักซึ่งเป็นช่วงที่ปากอ่าวได้รับ
แร่ธาตุอาหารที่พัดพามาจากต้นน้ำโดยแม่น้ำ
แม่กลอง เมื่อปลาว่ายเข้าตามปากโป๊ะก็จะหลุดเข้า
ไปในโป๊ะ แต่จะอยู่หากินภายในโป๊ะ ชาวประมงจะ
รอเวลาที่ปลาเข้ามาจำนวนมาก และยกอวนขึ้นก็จะ
ได้ปลาทุที่สด และปลาไม่เครียด ซึ่งชาวประมง
บอกว่าเนื้อจะสดและหวาน

1.5. ภูมิปัญญาในระบบนิเวศสวน มะพร้าว

สวนมะพร้าวนับเป็นหนึ่งในอาชีพที่สำคัญ
ของคนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด เป็นหนึ่งใน
ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ ระบบนิเวศสวน
มะพร้าว จะปรากฏอยู่บริเวณนิเวศที่เป็นน้ำกร่อย การ
ทำสวนมะพร้าวของชุมชนในพื้นที่ดอนหอยหลอด
มีความแตกต่างกันบ้างตามลักษณะพื้นที่และชนิด
ของมะพร้าว กระบวนการทำสวนมะพร้าวเพื่อทำ
น้ำตาลของชาวคลองโคน ดูจะค่อนข้างพิถีพิถัน และ
เต็มไปด้วยภูมิความรู้ในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจำเป็นต้อง
เรียนรู้และฝึกให้เกิดทักษะและความชำนาญ แต่สิ่งที่
มีเหมือนกันของชาวสวนมะพร้าวทั้ง 3 ตำบล คือ
การต้องพึ่งพากระบวนการเคลื่อนไหวของน้ำจืดและ
น้ำเค็มในระบบนิเวศสวนมะพร้าว ตลอดจนการจัด
เตรียมพื้นที่ที่จะดึงน้ำจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์
ซึ่งชาวสวนมะพร้าวในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด
จำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจและเป็นภูมิปัญญา

สำหรับยังชีพและถ่ายทอดสู่ลูกหลาน

1.6 ภูมิปัญญาในระบบนิเวศป่าชายเลน
ป่าชายเลนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด
นับเป็นระบบนิเวศที่สำคัญที่ชาวบ้านอาศัยทำมา
หากิน เป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ
ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ของ ต.บางแก้ว และ ต.คลองโคน
ซึ่งนับเป็นแหล่งระบบนิเวศป่าชายเลนที่สำคัญ

พื้นที่ป่าชายเลนในตำบลบางแก้วลดลง
อย่างรวดเร็วมีสาเหตุมาจากการถางป่าเพื่อทำบ่อ
เพาะเลี้ยงกุ้งชายฝั่งในช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2529
จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 ชุมชนได้ร่วมกันปลุกป่า
และจัดตั้งเป็นพื้นที่อนุรักษ์โป๊ะ ในปี พ.ศ. 2551
ซึ่งนอกจากการปลุกป่าชายเลนเพื่อทดแทนพื้นที่เดิม
ที่เสียหายจากการทำบ่อเพาะเลี้ยงกุ้ง ยังมีการเริ่ม
ปลุกป่าชายเลนเนื่องจากพื้นที่ชายทะเล ต.บางแก้ว
ที่ได้รับผลกระทบจากการกัดเซาะชายฝั่งอย่างรุนแรง
จากคลื่น ซึ่งชาวชุมชนบางแก้วได้เรียนรู้วิธีที่จะช่วย
แก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งอย่างยั่งยืนได้ โดยการชะลอ
คลื่นด้วยการปักไม้ไผ่ชะลอคลื่นจากชายทะเล ซึ่ง
พบว่าสามารถชะลอคลื่นได้และทำให้ดินตกตะกอน
ด้านในมากขึ้น ตลอดจนเป็นแนวกำบังคลื่นให้กับ
กล้าไม้ มีการปลุกป่าชายเลนด้านในเพื่อเป็นแนว
ป้องกันที่ยั่งยืนโดยมีแนวคิดที่ว่า หากไม้ไผ่ชะลอคลื่น
ผูกพันลง ป่าชายเลนที่ปลุกขึ้นมาจะเติบโตและมา
ทำหน้าที่แทนไม้ไผ่ชะลอคลื่น

การสร้างแนวไม้ไผ่ชะลอคลื่นทำให้สัตว์
บางชนิดกลับมา เช่น นก เสือปลา และบางชนิด
มีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่น ปลากระบอก ปลาสลิดหิน
นกกาเหว่า นอกจากนี้ยังพบนกอพยพ เช่น นก
ปากซ่อม เป็นต้น ในขณะที่พื้นที่ป่าชายเลน ทาง
ชายทะเลฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองซึ่งมีลักษณะเป็น
พื้นที่อกชายฝั่งทะเล ที่เกิดจากการทับถมของดิน

ตะกอน เป็นป่าชายเลนที่อยู่ในพื้นที่ของ ต.คลองโคน ซึ่งเดิมพื้นที่ป่าชายเลนที่นี้อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำที่หลากหลาย ภายหลังได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งทำให้ป่าชายเลนถูกทำลาย ราวในปี พ.ศ. 2534 จากสภาพปัญหาดังกล่าวแกนนำชุมชนคลองโคน จึงเริ่มมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูป่าชายเลน อันเป็นฐานทรัพยากรป่าชายเลนในพื้นที่ชายฝั่งทะเล โดยเริ่มดำเนินการปลูกป่าโกงกาง แต่กลับล้มตายเกือบหมดเหลือ รอดเพียง 10% ทางชุมชนจึงปรึกษารัฐบาลและทดลองเปลี่ยนพันธุ์ไม้โดยใช้แสม และลำพูเป็นไม้เบิกนำก่อน แล้วค่อยตามด้วยโกงกาง ซึ่งจากการลองผิดลองถูก กลายมาเป็นความรู้ เป็นภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน จากป่าชายเลนที่เหลือเพียง 800 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 6,500 ไร่

เมื่อระบบนิเวศป่าชายเลน กลับมาเป็นแหล่งยังชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลอีกครั้ง ชาวคลองโคนได้กลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมเป็นปัจจัยในการดำรงชีพหลายประการ เช่น ปลูกไม้สำหรับใช้ทำอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ เปลือกไม้บางชนิดใช้ ย้อมแหและอวนให้คงทน ผลใช้รับประทาน ใบใช้มวนยาสูบและมุงหลังคา พืชบางชนิดเป็นยารักษาโรค นอกจากนั้นยังเอื้ออำนวยแก่การประกอบอาชีพประมงชายฝั่งด้วยการจับสัตว์น้ำ ใกล้ป่าชายเลนรวมถึงการหารายได้จากการเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภาพประกอบที่ 1
พื้นที่ป่าชายเลน สวนมะพร้าวและนาเกลือ

1.7 ภูมิปัญญานาเกลือ

พื้นที่ ต.บางแก้ว เป็นตำบลชายทะเลแห่งเดียวของจังหวัดสมุทรสงครามที่มีพื้นที่ทำนาเกลือ ในเขตหมู่ที่ 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9 และ 10 ของ ต.บางแก้ว โดยพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตอิทธิพลของระบบนิเวศน้ำเค็ม ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่เหมาะสมในการทำนาเกลือเพราะเป็นบริเวณที่น้ำมีระดับความเค็มสูงกว่าบริเวณอื่นเนื่องจากร่องน้ำหลักของแม่น้ำแม่กลองได้นำพากระแสน้ำจืดไปทางทิศตะวันตก ทำให้บริเวณดังกล่าวได้รับปริมาณน้ำจืดค่อนข้างน้อยดังนั้นน้ำทะเลจึงมีอิทธิพล ต่อพื้นที่ด้านตะวันออกของปากแม่น้ำแม่กลองมากกว่าด้านตะวันตก

คนที่จะทำนาเกลือได้ ต้องรู้จัก น้ำ ดิน แดด และลม เนื่องจากการทำนาเกลือ จำเป็นต้องอาศัยน้ำจากทะเลโดยผ่านคลองหลักทั้ง 4 คลอง ของ ต.บางแก้ว ได้แก่ คลองปากมาบ คลองบางบ่อ คลองหมื่นหาญ และคลองเขตเมือง ตลอดจนอาศัยคลองซอยที่ขนานกับชายฝั่ง ชักน้ำจากคลองหลักเข้าสู่พื้นที่ทำนาเกลือ ได้แก่ คลองรางตาเต่า คลองชุดใหม่ คลองหนึ่ง คลองสอง และคลองสาม ส่วนพื้นที่ทำนาเกลือที่อยู่ใกล้ทะเลจะชุดแพรงชักน้ำจากทะเลเข้าพื้นที่นาผ่านแพรงต่างๆ ที่เชื่อมต่อกับทะเลโดยตรง

นอกจากนั้น แดด และลม ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ชาวนาเกลือ จะต้องเรียนรู้ และใช้ประโยชน์จากแดด และลม โดยแดดจะมีหน้าที่ให้ความร้อนกับน้ำที่นำมาตาก และโดยเฉพาะให้ความร้อนกับดินท้องนาเพื่อเก็บสะสมไว้ทำให้น้ำทะเลตกผลึกเป็นเกลือ ส่วนลมมีหน้าที่ทำให้น้ำในนาเกลือเคลื่อนไหวหรือที่เรียกว่า “กวนน้ำ” โดยลมที่พัดมาจากทางทิศใต้หรือ “ลมสลาดัน” จะเป็นลมที่เหมาะสมต่อการทำ

นาเกลือที่สุด เนื่องจากจะพัดเอาความร้อนจากทะเล
อ่าวไทยมาด้วย และเป็นลมในช่วงฤดูแล้ง-ฤดูร้อน
ซึ่งเป็นช่วงเวลาทำนาเกลือ

ภาพประกอบที่ 2. วิธีการเก็บหอยในดอนและ
วิธีประมงพื้นบ้านและการเลี้ยงหอยแครง

2. กระบวนการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการ (PAOR) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบ
แนวคิดในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่
กล่าวไปข้างต้น โดยมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันค้นหา
และอนุรักษ์สืบสานความรู้ท้องถิ่นเหล่านั้นตลอดจน
นำมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้
เข้าใจถึงที่มาและความสำคัญของภูมิปัญญาความรู้
เหล่านั้น

(TUNA MODEL) เป็นแนวคิด และวิธีการ
จัดการความรู้ที่ ความเหมาะสมกับเรื่องของการ
พัฒนาชุมชน จึงถูกเลือกมาเป็นกรอบแนวคิดในการ
จัดกระบวนการจัดการความรู้ในครั้งนี้ ประกอบด้วย
ห้วปลา (Knowledge Vision) เป็นการกำหนด
เป้าหมายว่าจำเป็นต้องมีการจัดการความรู้เพื่อ
ค้นหาความรู้ที่ซ่อนอยู่ในวิธีการดำรงชีพ มีการ
บันทึกและจัดเก็บความรู้เหล่านั้นไว้ในรูปแบบที่
เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะขององค์ความรู้

รวมถึงการบูรณาการความรู้เหล่านั้นไปใช้ในกิจกรรม
ท่องเที่ยวโดยชุมชน ในขั้นตอน “ตัวปลา” (Knowl-
edge Sharing) ที่เน้นให้เกิดเวทีการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้โดยสะท้อนเรื่องความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่าน
กระบวนการตามเทคนิค AIC เพื่อนำไปสู่การค้นหา
แนวทางการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
และสุดท้ายของกระบวนการการจัดการความรู้ตาม
ทUNAโมเดล คือ “หางปลา” (Knowledge Asset)
ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการ
รวบรวม จัดเก็บ เป็นคลังความรู้ของชุมชน รวมถึง
แนวทางการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นสู่
ลูกหลานรุ่นหลัง ซึ่งผู้วิจัยได้ถอดบทเรียน และสามารถ
สรุปเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนดังนี้

ภาพประกอบที่ 3. แสดงแนวทางการจัดการ
ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำ
ดอนหอยหลอด

ภาพประกอบที่ 3 เวทีถอดรหัสภูมิปัญญา
และเวทีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. การอภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดการความรู้

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และร่วมวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด หรือ “เวทีถอดรหัสภูมิปัญญา” ทำให้ได้ข้อมูล หรือชุดความรู้ภูมิปัญญาในการดำรงชีพของชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดเรียนรู้ที่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการสร้างองค์ความรู้จากการสังเกต เช่น การสร้างเครื่องมือประมงจากการสังเกตพฤติกรรมของสัตว์น้ำ การสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติเพื่อกำหนดช่วงเวลาในการทำมาหากิน เรียนรู้ในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต สิ่งเหล่านี้ถูกสั่งสมจนกลายเป็นความรู้เป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นที่ถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น

ในขณะที่กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ต่างแสดงความเป็นห่วงว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกทางปัญญาของชุมชนกำลังถูกมองข้าม และไม่ได้รับความสนใจจากเยาวชนรุ่นหลัง เนื่องจากความรู้ที่มีความเป็นสากล ในระบบการศึกษาสมัยใหม่ ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้

ความรู้ท้องถิ่นค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป ในขณะที่ภูมิปัญญาบางเรื่อง เปลี่ยนบทบาทจากการการใช้เพื่อดำรงชีวิต มาใช้เพื่อการท่องเที่ยวเช่นในกรณีของโป๊ะปลาทุ ที่ปัจจุบันแทบจะไม่มีชาวประมงทำแล้ว เนื่องจากต้นทุนในการทำโป๊ะแพงขึ้น ปริมาณปลาทุขายฝั่ น้อยลงกว่าเดิม ต้องออกไปทำไกลขึ้น จึงทำให้ต้นทุนค่าน้ำมันเชื้อเพลิงแพงขึ้น แต่มีเจ้าของโป๊ะปลาทุ บางเจ้ายังคงทำโป๊ะปลาทุ เพื่อรองรับเรื่องการท่องเที่ยว เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวที่สนใจ อยากดูและอยากลิ้มรสปลาทุโป๊ะของแท้ ซึ่งเรื่องดังกล่าว น่าจะสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เหล่านี้ สามารถอนุรักษ์ และสืบสานต่อได้จากการนำมาใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการจัดการความรู้ ทำให้ชุมชนรู้สึกเห็นคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และมีแนวทางที่จะถ่ายทอดเผยแพร่แก่เยาวชน ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่ได้เรียนรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและด้วยความที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาความรู้เหล่านี้ ชาวชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดยังสามารถกำหนดทิศทางและออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และไม่ทำลายระบบนิเวศและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยใช้ฐานความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมา กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่นกรณีการกำหนดปฏิทินท่องเที่ยวให้สอดคล้องตามลักษณะของ “ลม” ประจำถิ่นในแต่ละฤดูเนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับระบบและระเบียบของลม และน้ำ เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้ทราบว่าในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำ ควรจะมาเที่ยวกิจกรรมใด ในเวลาที่เหมาะสมและได้สัมผัสและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง และมีคุณค่า

7. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ชาวบ้านในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม ตั้งแต่อดีต สร้างความรู้ในการดำรงชีวิตอยู่กับระบบนิเวศธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด ด้วยการรู้จักสังเกต จดจำ ตลอดจนถูกและการหาความรู้เพิ่มเติม ประสบการณ์จากการทำกิน หล่อหลอมเป็นความรู้ดำรงชีพ และถ่ายทอดเป็นมรดกทางปัญญาให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ทำมาหากินเป็นความรู้ที่ผ่านการสะสมจากประสบการณ์ของคนรุ่นก่อน ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังเป็นฐานการคิดในการสร้างความรู้ภูมิปัญญาเพื่อประกอบอาชีพ และเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่และใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ให้เกิดความยั่งยืน

แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ กลับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีคุณค่าควรแก่การเรียนรู้อย่างยิ่ง เป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาที่จะนำพาให้ พื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดเกิดความยั่งยืนทั้งระบบ นิเวศทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นห้องเรียนธรรมชาติ การได้มีโอกาสรวบรวม และจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นเสมือนการกลับมาค้นหาตัวตน ค้นหาความรู้ และสร้างคุณค่าให้กับภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษฝากไว้ ให้เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ และพัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรสร้างตำราท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ปราชญ์ชาวบ้าน และครูที่อยู่ในท้องถิ่นช่วยกัน ออกแบบหลักสูตร ทำให้การศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ต่างๆ เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่นถ่ายทอดสู่นักท่องเที่ยว จากการนำท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ และเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชน อาจมีการแบ่งผลประโยชน์จากกิจการท่องเที่ยว เพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์เรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด รวมถึงเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดความรู้และ ยกย่องเชิดชูเกียรติเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย และทำความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์และความสำคัญของการเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำโลก (Ramsar Site) เพื่อให้ชุมชนที่อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอดเกิดความเข้าใจไปในทิศทางเดียว 3. จัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน โดย เชื่อมโยงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละกลุ่ม อาชีพเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา และกำหนดช่วงเวลาของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับฤดูกาล และระบบระเบียบของธรรมชาติ

บรรณานุกรม

- ธนพรรณ ธาณี. (2540). การศึกษาชุมชน. ขอนแก่น: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิบัติการศึกษไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. (2542). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรีสุรจิต ชีรเวทย์. (2551). คนแม่กลอง. กรุงเทพฯ : ส.เอเชียเพรส 1989 จำกัด.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2543) ทะเบียนรายนามพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ และระดับชาติของประเทศไทยและมาตรการการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- Davenport, T. H., Prusak, L. (1998). Working knowledge: How organizations manage what they know. Harvard Business School Press, Boston)
- Kemmis,S.& Robin, M. (1990). The action research planner. Victoria: Deakin University press
- Nonaka,kujiro and Takeuchi, Hirotaka. (2000), Classic work : Theory of Organizational Knowledge Creation
- Stake, R. (1995). The art of case study research. Thousand Oaks,CA: Sage. (<https://thaicom-munitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/concept/>) เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2556
- Chirawet. S. (2008). Khon Maeklong. Bangkok : So.Asia Press (1989) Chamkat [in Thai]
- Ganjanapan. A. (2005) Theory, methodology of research culture. Bangkok : Amarin Printing. [in Thai]
- Keawdang. R. (2000) Laboratory studies Thailand. Bangkok : Matichon Publishing [in Thai]
- Natural Resources and Environmental Policy and Planning Office. (2000) Name Registration Wetlands are important internationally. And nationandMeasures to conserve wetlands. Bangkok : Natural Resources and Environmental Policy and Planning Office. [in Thai]
- Tanee. T. (1997). Community Education. Khon Kaen: Faculty of Social Sciences Khonkaen University. [in Thai]